יחידה 4 מתוך 5 · 15 שעות

אוכלוסייה במרחב

מי אנחנו, איפה אנחנו גרים, איך אנחנו גדלים ולמה אנחנו עוברים ממקום למקום

חוברת עבודה לתלמיד ולתלמידה

חלק 2 מתוך 2

שם: _____ כיתה: _____

יצרה: רוית ראש בן ישי

פרק 5

פירמידת גילים: אוכלוסייה צעירה ומזדקנת

מי בעיקר גרים במדינה – ילדים, בוגרים או קשישים – ומה זה אומר על העתיד שלה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- לקרוא פירמידת גילים בשלוש קבוצות (ילדים, בוגרים, קשישים) ולזהות אוכלוסייה צעירה ואוכלוסייה מזדקנת
- להסביר את ההבדל בין האוכלוסייה הנתמכת לאוכלוסייה התומכת (הנושאת)
- לתאר השלכות של מבנה הגילים במדינות מפותחות ובמדינות פחות מפותחות
- להציע דרכי התמודדות ולבחון אותן מכמה נקודות מבט

קוראים ומבינים: מה מספרת לנו פירמידה?

דמיינו שמצלמים את כל תושבי המדינה ומסדרים אותם לפי גיל: הצעירים ביותר למטה והמבוגרים ביותר למעלה, הגברים בצד אחד והנשים בצד השני. הציור שמתקבל נקרא פירמידת גילים. בכיתה ז׳ נחלק את האוכלוסייה לשלוש קבוצות: ילדים (גילי 0–14), בוגרים (15–64) וקשישים (65 ומעלה). רוחב כל קומה בפירמידה מראה איזה אחוז מכלל התושבים נמצא בקבוצה הזאת.

כשהבסיס של הפירמידה רחב והקודקוד צר, יש במדינה הרבה ילדים ומעט קשישים. זוהי אוכלוסייה צעירה. היא אופיינית למדינות פחות מפותחות, שבהן נולדים ילדים רבים בכל משפחה ותוחלת החיים נמוכה יחסית. כשהבסיס צר והקומות העליונות רחבות, יש מעט ילדים והרבה קשישים. זוהי אוכלוסייה מזדקנת, האופיינית למדינות מפותחות, שבהן נולדים פחות ילדים ואנשים חיים שנים רבות.

הבוגרים הם בדרך כלל אלה שעובדים, משלמים מסים ומפרנסים את המשפחה. לכן קוראים להם האוכלוסייה התומכת או הנושאת. הילדים והקשישים זקוקים לתמיכה: חינוך, בריאות, טיפול וקצבאות. לכן הם נקראים האוכלוסייה הנתמכת. כשהנתמכים רבים לעומת התומכים, כל עובד "נושא על גבו" יותר אנשים.

לכל מבנה גילים יש אתגרים משלו. במדינה צעירה האוכלוסייה גדלה מהר מאוד – תופעה שנקראת התפוצצות אוכלוסין. צריך לבנות עוד בתי ספר, ליצור עוד מקומות עבודה ולגדל עוד מזון, ולפעמים אין די משאבים, ונוצרים מחסור ואף רעב. במדינה מזדקנת, לעומת זאת, יש פחות צעירים שנכנסים לעבודה, ויש צורך בעוד רופאים, מטפלים ודיור מותאם לקשישים.

המדינות מחפשות דרכים להתמודד. מדינות צעירות משקיעות בחינוך, בבריאות ובתכנון ילודה, כדי שהמשפחות יוכלו לבחור כמה ילדים להביא לעולם. מדינות מזדקנות מעודדות ילודה, מעלות את גיל הפרישה, משלבות יותר אנשים בעבודה, קולטות עובדים ממדינות אחרות ומשתמשות בטכנולוגיה. בעולם כולו, בערך רבע מהתושבים הם ילדים ובערך עשירית הם קשישים (נתונים בינלאומיים, 2024, מעוגל).

מושגי מפתח

פירמידת גילים: תרשים שמראה איזה אחוז מהאוכלוסייה נמצא בכל קבוצת גיל, גברים בצד אחד ונשים בצד השני.

אוכלוסייה מזדקנת: אוכלוסייה שבה אחוז הילדים יורד ואחוז הקשישים עולה; הבסיס של הפירמידה צר.

אוכלוסייה נושאת / תומכת: הבוגרים בגילי העבודה (15–64), שמפרנסים ומשלמים מסים.

אוכלוסייה צעירה: אוכלוסייה שבה אחוז הילדים גבוה ואחוז הקשישים נמוך; הבסיס של הפירמידה רחב.

אוכלוסייה נתמכת: הילדים והקשישים – מי שבדרך כלל אינם עובדים וזקוקים לתמיכה.

התפוצצות אוכלוסין: גידול מהיר מאוד של האוכלוסייה, בעיקר בגלל ריבוי טבעי גבוה.

חלק א׳: קוראים פירמידת גילים

בחלק הזה תתרגלו את המושגים החדשים ותקראו פירמידת גילים של מדינה דמיונית.

1 הקיפו את התשובה הנכונה.

1. לאיזו קבוצת גיל שייכת נערה בת 13?

א. ילדים
ב. בוגרים
ג. קשישים
ד. אף קבוצה

2. פירמידה עם בסיס רחב וקודקוד צר מתארת:

א. אוכלוסייה מזדקנת
ב. אוכלוסייה צעירה
ג. אוכלוסייה שאינה משתנה
ד. אוכלוסייה ללא ילדים

3. מי שייכים לאוכלוסייה הנתמכת?

א. רק הילדים
ב. רק הקשישים
ג. הילדים והקשישים
ד. הבוגרים בגילי העבודה

4. איזו בעיה אופיינית למדינה שהאוכלוסייה שלה מזדקנת?

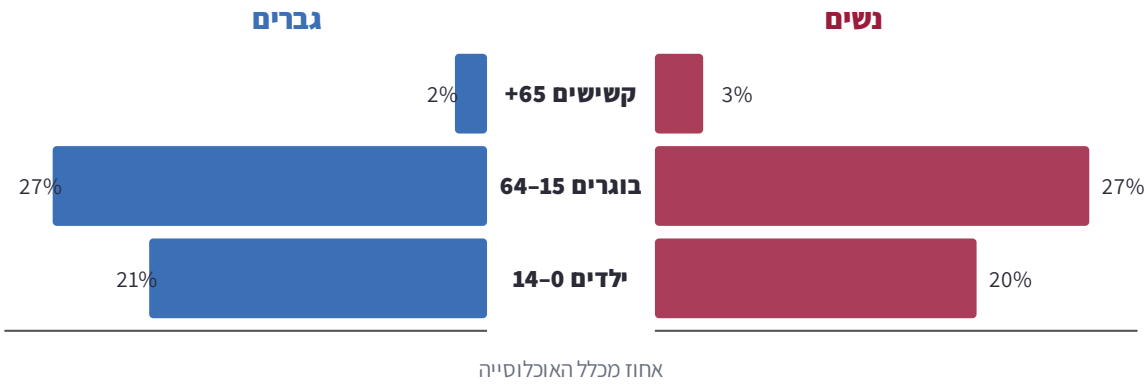
א. מחסור בבתי ספר
ב. מחסור בעובדים צעירים
ג. התפוצצות אוכלוסין
ד. יותר מדי ילדים בכל משפחה

2 התבוננו בפירמידה של מדינה א׳ וענו על השאלות.

קריאת תרשים

פירמידת גילים – מדינה א׳ (דמיונית)

נתונים לדוגמה

אחוז מכלל האוכלוסייה

הערכים הם אחוזים מכלל האוכלוסייה (סך הכול 100%).

1. מה אחוז הילדים (בנים ובנות יחד) במדינה א׳?

2. מה אחוז האוכלוסייה הנתמכת במדינה א׳? הראו את החישוב.

3. האם האוכלוסייה במדינה א׳ צעירה או מזדקנת? נמקו בעזרת צורת הפירמידה.

4. שערו: האם מדינה א׳ היא מדינה מפותחת או פחות מפותחת? הסבירו.

חלק ב׳: שתי מדינות – שני עתידים

עכשיו נשווה בין מדינה צעירה למדינה מזדקנת ונבדוק אילו אתגרים עומדים בפני כל אחת מהן.

3 קראו את הטבלה וענו על השאלות.

קריאת טבלה

מבנה הגילים בשתי מדינות דמיוניות

נתונים לדוגמה

מדד	מדינה א׳	מדינה ב׳
ילדים 0–14 (%)	41	14
בוגרים 15–64 (%)	54	62
קשישים 65+ (%)	5	24
תוחלת חיים (שנים)	62	84
ממוצע ילדים לאישה	4.8	1.3

1. באיזו מדינה אחוז הקשישים גבוה יותר? פי כמה בערך?

2. חשבו את אחוז האוכלוסייה הנתמכת במדינה ב׳. במה הנתמכים בה שונים מהנתמכים במדינה א׳?

3. הסבירו את הקשר בין "ממוצע ילדים לאישה" לבין רוחב הבסיס של הפירמידה.

4 השלימו את טבלת ההשוואה בין אוכלוסייה צעירה לאוכלוסייה מזדקנת.

השוואה

תבחין	אוכלוסייה צעירה	אוכלוסייה מזדקנת
צורת הפירמידה	בסיס רחב, קודקוד צר	
ילודה ותוחלת חיים		ילודה נמוכה, תוחלת חיים גבוהה
רוב הנתמכים הם		
אתגר מרכזי		

תבחין	אוכלוסייה צעירה	אוכלוסייה מזדקנת
סוג מדינה אופייני	פחות מפותחת	

מה המסקנה שלכם: האם יש מבנה גילים "בלי בעיות"? נמקו.

5 **הקיפו רק את דרכי ההתמודדות שמתאימות למדינה שהאוכלוסייה שלה מזדקנת.** מיון

העלאת גיל הפרישה | קליטת עובדים ממדינות אחרות | עידוד משפחות להביא ילדים

בניית עוד ועוד גני ילדים בכל שכונה | פיתוח רובוטים ועזרים לסיוע בטיפול | תוכניות לצמצום מספר הילדים במשפחה

הכשרת עוד מטפלים ורופאים לגיל המבוגר

חלק ג': חושבים על העתיד

בחלק הזה תכירו מדינה אמיתית שהאוכלוסייה שלה מזדקנת, תשמעו קולות שונים ותבנו שרשרת של סיבה ותוצאה.

מקרה בוחן

מקרה בוחן: מדינה שבה יש יותר סבים מנכדים

📍 יפן

יפן היא אחת המדינות שבהן האוכלוסייה הזקנה ביותר בעולם. אנשים חיים שם שנים רבות, ובמשך עשרות שנים נולדים מעט ילדים בכל משפחה. בכפרים רבים בתי הספר נסגרים כי אין מספיק תלמידים, ובמקומם נפתחים מרכזי יום לקשישים.

כדי להתמודד, יפן מעודדת אנשים להמשיך לעבוד גם בגיל מבוגר, מפתחת רובוטים ועזרים טכנולוגיים שמסייעים בטיפול, ופותחת יותר את שעריה לעובדים ממדינות אחרות. יש מי שרואים בכך הזדמנות, ויש מי שחוששים מהשינויים.

6 ✍️ **ענו על השאלות על מקרה הבוחן.**

1. לפי הטקסט, מהן שתי הסיבות להזדקנות האוכלוסייה ביפן?

2. מדוע נסגרים בתי ספר ונפתחים מרכזי יום לקשישים? קשרו לפירמידת הגילים.

3. בחרו אחת מדרכי ההתמודדות של יפן והסבירו איך היא עוזרת.

7 קראו את שלושת הקולות מעיר במדינה מזדקנת וענו על השאלות.

מגוון נקודות מבט

תמר, סבתא בת 72

"אני בריאה ורוצה להמשיך להתנדב ולעבוד חלק מהשבוע. אני לא רוצה שיראו בי רק "נטל"."

יונתן, אח במחלקה

"במחלקה שלנו יש יותר ויותר מטופלים מבוגרים ומעט אנשי צוות. בלי עוד ידיים עובדות קשה לתת לכולם טיפול טוב."

נור, בעלת עסק צעירה

"קשה לי למצוא עובדים צעירים. אני שמחה לקלוט עובדים ממדינות אחרות, אבל צריך גם לעזור להם להשתלב."

1. מה משותף לשלושת הדוברים? ובמה הם שונים?

2. איזו דרך התמודדות עשויה לעזור לשלושתם יחד? נמקו.

8 השלימו את שרשרת הסיבה והתוצאה במדינה מזדקנת.

סיבה ותוצאה

בכל משפחה נולדים מעט ילדים, ואנשים חיים שנים רבות ← [ ] ← [ ] ← [ ] ← המדינה מעלה את גיל הפרישה וקולטת עובדים ממדינות אחרות

9 אתם חברי ועדה של מדינה דמיונית. בחרו: מדינה א' (צעירה) או מדינה ב' (מזדקנת). כתבו המלצה של 6–8 שורות: מה האתגר המרכזי, שתי דרכי התמודדות, ונימוק לכל אחת.

כתיבה וטיעון

רמה	מה יעזור לי לכתוב היטב
מצוין	האתגר מזוהה נכון, שתי דרכי התמודדות מתאימות ומנומקות, ויש שימוש בנתון מהטבלה ובמושגים (נתמכת, תומכת).
טוב	האתגר מזוהה, שתי דרכי התמודדות מתאימות, אך הנימוק חלקי או בלי נתונים.
בסיסי	מוצעת דרך התמודדות אחת או שהקשר בין האתגר לפתרון אינו ברור.

כרטיס יציאה – פרק 5: פירמידת גילים: אוכלוסייה צעירה ומזדקנת

שם: _____

1. ציירו במהירות פירמידה של אוכלוסייה צעירה ופירמידה של אוכלוסייה מזדקנת.

2. מי שייכים לאוכלוסייה הנתמכת?

3. כתבו דרך התמודדות אחת למדינה מזדקנת.

יחידה 4 · תנועות הגירה במרחב הגלובלי והלאומי – גורמים להגירה והגירה לסוגיה

פרק 6

למה אנשים עוברים? גורמי הגירה וסוגיה

גורמי דחיפה ומשיכה, סוגי הגירה ומאזן הגירה – מסיפורי האבות ועד היום

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- להבחין בין גורמי דחיפה לגורמי משיכה ולמיין אותם לתחומים: כלכלה, חברה ותרבות, תנאי טבע
- לסווג מקרי הגירה לפי סוגים: פנימית/בין־לאומית, מרצון/כפויה, קבע/זמנית, נכנסת/יוצאת
- לחשב מאזן הגירה ולהסביר אם הוא חיובי או שלילי
- להסביר כיצד תחבורה, תקשורת וגלובליזציה מעצימות את ההגירה

קוראים ומבינים: מסע מאזור מוצא לאזור יעד

הגירה היא מעבר של אנשים ממקום מגורים אחד למקום אחר לתקופה ארוכה. המקום שממנו יוצאים נקרא אזור מוצא, והמקום שאליו מגיעים נקרא אזור יעד. אנשים היגרו מאז ומעולם: בתנ"ך מסופר על אברהם שיצא ממולדתו לארץ חדשה, ועל יעקב ובניו שירדו למצרים בגלל רעב. בכל דור יש אנשים שאורזים מזוודה ויוצאים לדרך.

למה עוזבים? יש גורמי דחיפה – דברים קשים שדוחפים אנשים לצאת מאזור המוצא, כמו אבטלה, עוני, בצורת, רעידת אדמה או חוסר ביטחון. ויש גורמי משיכה – דברים טובים שמושכים אנשים אל אזור היעד, כמו עבודה ושכר גבוה, לימודים, שירותי בריאות, ביטחון אישי או קרבה למשפחה. אפשר למיין את הגורמים לתחומים: כלכליים, חברתיים־תרבותיים, תנאי טבע ואסונות טבע, וגם גורמים שלטוניים.

יש כמה דרכים לסווג הגירה. הגירה פנימית היא מעבר בתוך אותה מדינה, והגירה בין־לאומית (חיצונית) היא מעבר ממדינה למדינה. הגירה מרצון היא בחירה חופשית, והגירה כפויה מתרחשת כשאין ברירה, למשל אחרי אסון טבע. יש הגירת קבע – לתמיד, והגירה זמנית – לכמה חודשים או שנים, כמו עובדים זרים או סטודנטים.

מנקודת המבט של מדינה, מי שנכנס אליה הוא חלק מההגירה הנכנסת, ומי שיוצא ממנה הוא חלק מההגירה היוצאת. ההפרש בין הנכנסים ליוצאים נקרא מאזן הגירה. אם נכנסו יותר אנשים מאשר יצאו, המאזן חיובי; אם יצאו יותר, המאזן שלילי. לדוגמה: 500 נכנסו ו־200 יצאו – מאזן ההגירה הוא חיובי, 300+.

בעשרות השנים האחרונות ההגירה גדלה. טיסות זולות ומהירות, טלפון חכם ורשתות חברתיות מאפשרים לדעת מה קורה במקום רחוק ולשמור על קשר עם המשפחה. הגלובליזציה יוצרת קשרים כלכליים בין מדינות ומקומות עבודה בכל העולם. בשנת 2024 חיו מחוץ לארץ הולדתם כ־304 מיליון בני אדם – בערך 3.7% מאוכלוסיית העולם (נתונים בינלאומיים, 2024, אומדן).

מושגי מפתח

אזור מוצא / אזור יעד: המקום שממנו המהגרים יוצאים / המקום שאליו הם מגיעים.

גורמי משיכה: יתרונות של אזור היעד שמושכים אנשים לעבור אליו.

הגירה מרצון / כפויה: מעבר מתוך בחירה / מעבר שאנשים נאלצים לעשות כי אין להם ברירה.

גורמי דחיפה: תנאים קשים באזור המוצא שגורמים לאנשים לעזוב אותו.

הגירה פנימית / בין־לאומית: מעבר בתוך אותה מדינה / מעבר ממדינה אחת לאחרת (נקראת גם חיצונית).

מאזן הגירה: מספר הנכנסים פחות מספר היוצאים; חיובי כשנכנסים יותר, שלילי כשיוצאים יותר.

חלק א׳: דוחפים ומושכים

בחלק הזה תכירו את הגורמים להגירה, תחשבו מאזן הגירה ותקראו נתונים אמיתיים על מספר המהגרים בעולם.

1 הקיפו את התשובה הנכונה.

1. בצורת קשה שגורמת לחקלאים לעזוב את הכפר היא:

א) גורם משיכה כלכלי
ב) גורם דחיפה של תנאי טבע
ג) גורם משיכה חברתי
ד) אינה גורם להגירה

2. משפחה עוברת מעיר בצפון הארץ לעיר במרכז הארץ. זו הגירה:

א) בין־לאומית
ב) פנימית
ג) כפויה
ד) נכנסת

3. לעיירה נכנסו 1,200 תושבים חדשים ויצאו ממנה 800. מאזן ההגירה הוא:

א) 2,000+, חיובי
ב) 400−, שלילי
ג) 400+, חיובי
ד) 0, מאוזן

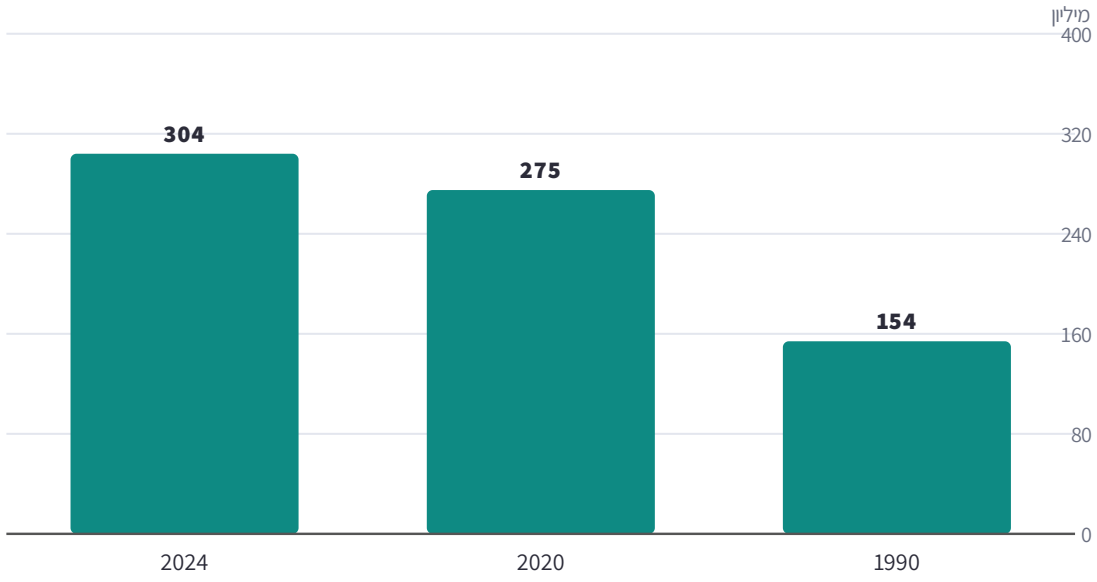
4. סטודנטית שנוסעת לשלוש שנות לימודים בחו״ל וחוזרת הביתה היא דוגמה להגירה:

א) זמנית
ב) כפויה
ג) פנימית
ד) של קבע

2 קראו את הגרף וענו על השאלות.

קריאת תרשים

מספר המהגרים הבין־לאומיים בעולם (מיליונים)

מהגר בין־לאומי = מי שחי במדינה שאינה מדינת הולדתו.

מקור: נתונים בינלאומיים, 2024 (אומדנים), מעוגל

1. כמה מהגרים בין־לאומיים היו בעולם בשנת 2024?

2. בכמה מיליון גדל מספר המהגרים בין 1990 ל־2024? בערך פי כמה?

3. הציעו שתי סיבות לגידול, בעזרת מה שקראתם על תחבורה, תקשורת וגלובליזציה.

חלק ב': איזו הגירה זו?

לא כל הגירה דומה. כאן תמיינו סיפורי הגירה של דמויות דמיוניות לפי הסוגים שלמדתם.

3 **קראו את הסיפורים בטבלה וענו על השאלות.** קריאת טבלה

חמישה סיפורי הגירה (דמויות דמיוניות) נתונים לדוגמה

דמות	מאיפה לאן	למה	לכמה זמן
אדם	מכפר לעיר הגדולה באותה מדינה	לחפש עבודה	לתמיד
מיכל	ממדינה אחת למדינה שכנה	רעידת אדמה הרסה את ביתה	עד שישקמו את העיר
ראובן	ממדינה אחת ליבשת אחרת	הצעת עבודה בשכר גבוה	שנתיים
לינה	מעיר אחת לעיר אחרת באותה מדינה	להיות קרובה לנכדים	לתמיד
אליאס	ממדינה אחת למדינה אחרת	להצטרף למשפחה ולחיות במולדת	לתמיד

1. מי מהדמויות היגרו הגירה פנימית?

2. איזו דמות היגרה הגירה כפויה? מה היה גורם הדחיפה?

3. של מי ההגירה זמנית ומרצון? איזה גורם משך אותו?

4. סווגו את ההגירה של לינה לפי שלושה סוגים.

4 ⚖️ השלימו את טבלת ההשוואה בין הגירה פנימית להגירה בין־לאומית.

השוואה

תבחין	הגירה פנימית	הגירה בין־לאומית
האם חוצים גבול מדינה?	לא	
דוגמה		
שפה ותרבות ביעד	בדרך כלל דומות למוצא	
צריך אישורים ומסמכים?		כן – דרכון ולפעמים אשרת כניסה

איזה סוג הגירה לדעתכם קשה יותר למהגרים? נמקו בעזרת שני תבחינים.

5 ⭕ הקיפו רק את גורמי המשיכה.

מיון

מקומות עבודה רבים | שיטפונות חוזרים | אוניברסיטאות ולימודים | אבטלה גבוהה | קרבה לבני משפחה

שירותי בריאות טובים | מחסור במים ובמזון | ביטחון אישי ושקט

חלק ג': סיפורי הגירה לאורך הדורות

ההיסטוריה מלאה בסיפורי הגירה. בחלק הזה תנתחו סיפור עתיק ותחשבו על החלטה של משפחה בת זמננו.

מקרה בוחן

מקרה בוחן: מכנען למצרים – וחזרה

📍 ארץ כנען ומצרים (סיפור מהתנ"ך)

בספר בראשית מסופר שבימי יעקב היה רעב כבד בארץ כנען. הגשמים לא ירדו, והיבול לא צמח. במצרים, לעומת זאת, נאגרה תבואה רבה בזכות מי הנילוס. בני יעקב ירדו למצרים לקנות מזון, ולבסוף עברה כל המשפחה לגור שם.

סיפורי הגירה ליוו את העם היהודי גם בדורות הבאים. במשך אלפי שנים חיו יהודים בארצות רבות, ובמאה ה־19 וה־20 עלו לארץ ישראל קבוצות גדולות של עולים מכל קצוות העולם. כל עלייה הביאה איתה שפות, מאכלים ומנהגים, והם הפכו לחלק מהנוף התרבותי של הארץ.

6 ✍️ ענו על השאלות על מקרה הבוחן.

1. מה היה גורם הדחיפה מכנען ומה היה גורם המשיכה למצרים? לאיזה תחום שייך כל אחד?

2. האם הירידה למצרים הייתה הגירה מרצון או כפויה? נמקו.

3. מנקודת המבט של מדינה הקולטת עולים – האם ההגירה נכנסת או יוצאת? ומה ההשפעה על מאזן ההגירה שלה?

7 משפחה דמיונית מתלבטת אם לעבור לעיר במדינה אחרת, שבה הוצעה לאם עבודה. קראו את הקולות וענו.

מגוון נקודות מבט

דנה, האם

"העבודה החדשה מעניינת ומשלמת יותר. זו הזדמנות שלא חוזרת."

עידו, בן 13

"כל החברים שלי כאן. אני לא מדבר את השפה שם ומפחד שיהיה לי קשה בכיתה."

סבתא רבקה

"אני נשארת כאן. אתגעגע מאוד, אבל היום אפשר לדבר בשיחות וידאו כל יום ולבקר בחגים."

1. מצאו בדברי הדוברים גורם משיכה אחד וגורם אחד שמעכב את המעבר.

2. איך התקשורת המודרנית שסבתא רבקה מזכירה משפיעה על ההחלטה להגר?

8 השלימו את שרשרת הסיבה והתוצאה של הגירה בגלל תנאי טבע.

סיבה ותוצאה

כמה שנים ברצף כמעט לא יורד גשם באזור כפרי ← ____ ← ____ ← הכפר מתרוקן מצעירים ← ____

9 כתבו "יומן מסע" של מהגר או מהגרת דמיוניים (6–8 שורות): מאיפה לאן, גורם דחיפה אחד וגורם משיכה אחד, איזה סוג הגירה זו (לפחות שני סיווגים), ומה הרגשתם ביום הראשון ביעד.

כתיבה וטיעון

רמה	מה יעזור לי לכתוב היטב
מצוין	מוצא ויעד, גורם דחיפה וגורם משיכה מוגדרים נכון, שני סיווגים נכונים, ותיאור רגשי חי שמשתמש במושגים.
טוב	רוב הרכיבים קיימים ונכונים, אך סיווג אחד חסר או לא מדויק.
בסיסי	יש סיפור, אבל הגורמים או הסיווגים חסרים או מבולבלים.

כרטיס יציאה – פרק 6: למה אנשים עוברים? גורמי הגירה וסוגיה

שם: _____

1. כתבו גורם דחיפה אחד וגורם משיכה אחד.

2. נכנסו 300 ויצאו 450. מה מאזן ההגירה, והאם הוא חיובי או שלילי?

3. תנו דוגמה להגירה פנימית.

פרק 7

הגירה משנה מקומות: השלכות והגירה פנימית

מה קורה במקום שעוזבים ובמקום שמגיעים אליו, ולמה ערים ופרברים גדלים

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

בפרק הזה נלמד:

- לתאר את כיווני ההגירה העיקריים בעולם: ממדינות עניות לעשירות, הגירת מומחים, הגירה למדינות הנפט
- להשוות בין ההשלכות החיוביות והשליליות של ההגירה על אזור המוצא ועל אזור היעד
- להסביר תהליכי הגירה פנימית: עיור במדינות פחות מפותחות ופירבור במדינות מפותחות
- לבחון את שילוב המהגרים מכמה נקודות מבט, ברגישות ובכבוד

קוראים ומבינים: שני צדדים למסע אחד

רוב המהגרים בעולם עוברים ממדינות עניות למדינות עשירות, בחיפוש אחר עבודה, שכר ותנאי חיים טובים יותר. יש גם כיוונים אחרים: מומחים כמו רופאים, מהנדסים ומורים יוצאים לעיתים ממדינות מפותחות כדי לעבוד במדינות פחות מפותחות. מדינות הנפט שלחופי המפרץ הפרסי קולטות מספר גדול של עובדים מחו"ל – גם עובדי בניין וייצור וגם מומחים – כי יש בהן עושר רב ומעט תושבים.

להגירה יש השלכות על אזור המוצא. מצד אחד, המהגרים שולחים כסף למשפחות שנשארו (העברת כספים), והאבטלה והצפיפות קטנות. מצד שני, כשדווקא האנשים המשכילים והמוכשרים עוזבים, נוצרת בריחת מוחות: חסרים רופאים, מהנדסים ומורים. וכשהצעירים עוזבים, נשארים יותר ילדים וקשישים – האוכלוסייה הנתמכת גדלה.

גם באזור היעד יש שני צדדים. המהגרים ממלאים מקומות עבודה, לעיתים בשכר נמוך, ותורמים לצמיחה הכלכלית ולמגוון התרבותי. אבל לפעמים נוצרים פערים ומתחים, מהגרים רבים גרים בשכונות עוני צפופות, ויש מי שעובדים בכלכלת בזאר – עבודה לא רשמית, בלי חוזה ובלי זכויות. מדינות מתמודדות בדרכים שונות: יש שמשקיעות בשילוב (לימוד שפה, הכשרה מקצועית, חינוך), ויש שמגבילות את מספר הנכנסים.

יש גם הגירה בתוך המדינה – הגירה פנימית. במדינות פחות מפותחות רבים עוברים מהכפר לעיר בחיפוש אחר עבודה ושירותים, והערים גדלות במהירות. תהליך זה נקרא עיור. כיום יותר ממחצית מתושבי העולם גרים בערים (נתונים בינלאומיים, 2018).

במדינות מפותחות בולט כיוון נוסף: מהעיר הגדולה אל הפרברים שסביבה. משפחות מחפשות בית גדול יותר, שקט ושטח ירוק, ונוסעות כל יום לעבודה בעיר. תהליך זה נקרא פירבור. העיר הגדולה, הפרברים והיישובים הקשורים אליה יוצרים יחד מטרופולין – אזור עירוני גדול שתושביו נעים בתוכו מדי יום.

מושגי מפתח

בריחת מוחות: הגירה של אנשים משכילים ובעלי מקצוע ממדינה, שגורמת לה לאבד ידע וכישרון.

עובדים זרים: אנשים שהגיעו ממדינה אחרת כדי לעבוד, לרוב לתקופה מוגבלת.

פירבור: מעבר של תושבים מהעיר הגדולה אל יישובים ושכונות בשוליה (פרברים).

כלכלת בזאר: עבודה ומסחר לא רשמיים, בלי חוזה, בלי מסים ובלי זכויות לעובדים.

עיור: גידול של חלק האוכלוסייה שגר בערים, בעיקר בגלל הגירה מהכפר לעיר.

מטרופולין: עיר גדולה יחד עם הערים והיישובים שסביבה, הקשורים אליה בעבודה, בתחבורה ובשירותים.

חלק א': לאן נעים המהגרים?

בחלק הזה תקראו מפת עולם שמראה כיווני הגירה עיקריים ותבחנו מה ההגירה עושה לאזורי המוצא והיעד.

1 הקיפו את התשובה הנכונה.

1. מהו הכיוון הנפוץ ביותר של הגירה בין־לאומית בעולם?

א) ממדינות עשירות לעניות
ב) ממדינות עניות לעשירות
ג) מהעיר לכפר
ד) מהחוף לאזורי ההרים

2. רופאה שעוזבת את מדינתה הענייה כדי לעבוד במדינה עשירה תורמת ל:

א) בריחת מוחות ממדינת המוצא
ב) עיור במדינת המוצא
ג) פירבור במדינת היעד
ד) הגדלת כלכלת הבזאר במוצא

3. איזו השלכה של ההגירה היא חיובית לאזור המוצא?

א) בריחת מוחות
ב) גידול האוכלוסייה הנתמכת
ג) העברת כספים למשפחות
ד) שכונות עוני

4. מעבר של משפחות מהעיר הגדולה ליישובים שבשוליה נקרא:

א) עיור
ב) פירבור
ג) הגירה בין־לאומית
ד) בריחת מוחות

2 התבוננו בחצים שעל המפה וענו על השאלות.

קריאת מפה

כיווני הגירה עיקריים בעולם (תיאור כללי)

נתונים לדוגמה

חץ = כיוון הגירה עיקרי

המפה מראה כיוונים כלליים בלבד, בלי מספרים.

1. לאיזה אזור מכוון החץ שיוצא מדרום אסיה? למה מהגרים רבים נמשכים לשם?

_____

_____

2. שלושה חצים מכוונים אל יבשות עשירות. אילו יבשות הן יעד?

3. במה שונה החץ שיוצא מאירופה ומסומן "מומחים" משאר החצים?

חלק ב': מהכפר לעיר ומהעיר לפרבר

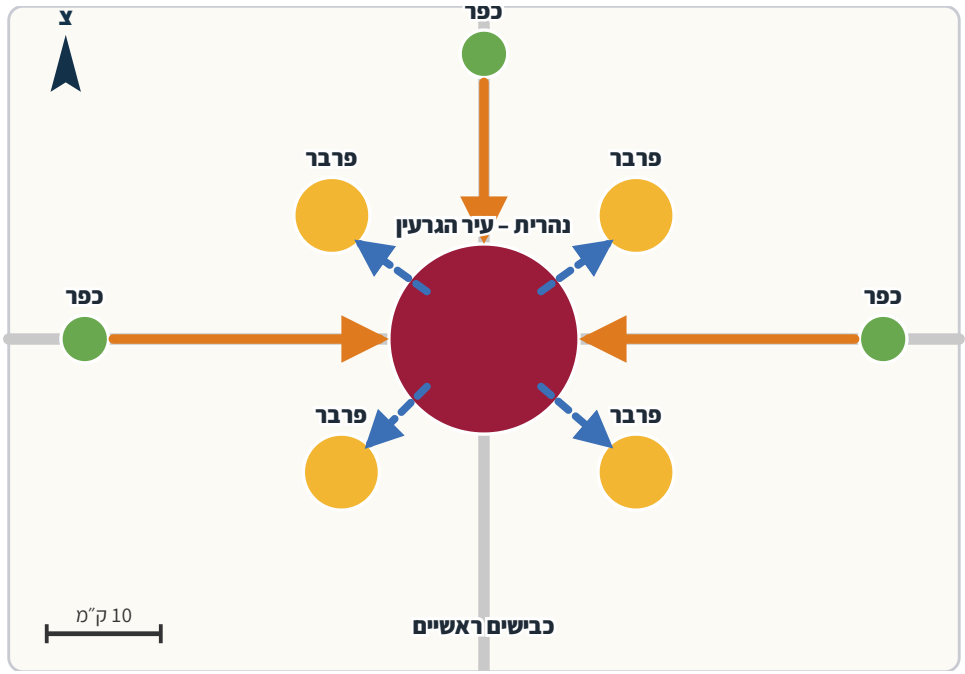
עכשיו נתמקד בהגירה בתוך המדינה ונקרא מפה של מטרופולין דמיוני.

3 התבוננו במפה ובמקרא וענו על השאלות.

קריאת מפה

המטרופולין של העיר נהרית (מפה דמיונית)

נתונים לדוגמה

1. איזה תהליך מתארים החצים הכתומים? ואיזה תהליך מתארים החצים הכחולים המקווקווים?

2. מדוע הפרברים נמצאים ליד הכבישים הראשיים?

3. הסבירו מדוע כל האזור שבמפה נקרא "מטרופולין".

4 ⚖️ **השלימו את טבלת ההשוואה בין ההשלכות על אזור המוצא להשלכות על אזור היעד.** 🧠 השוואה

תבחין	אזור המוצא	אזור היעד
השלכה כלכלית חיובית	העברת כספים למשפחות, פחות אבטלה	
השלכה שלילית		
השינוי באוכלוסייה		האוכלוסייה גדלה ומגוונת יותר
דרך התמודדות אפשרית		

האם ההגירה "מרוויחה" רק צד אחד? נמקו בעזרת השוואה.

5 ⭕ **הקיפו רק את הסיבות שגורמות למשפחות לעבור מהעיר הגדולה אל הפרבר.** 🧠 מיון

רצון בבית גדול עם חצר | דיור זול יותר מאשר בעיר | שקט ומרחבים ירוקים | רצון לגור ליד מקום העבודה במרכז העיר

כבישים ותחבורה שמקצרים את הנסיעה | מחסור במזון בעיר

חלק ג': לחיות יחד במרחב משתנה

בחלק הזה תכירו מטרופולין אמיתי, תשמעו קולות שונים על שילוב מהגרים ותבנו שרשרת של סיבה ותוצאה.

🔍 מקרה בוחן

מקרה בוחן: מטרופולין שגדל סביב עיר אחת

📍 מטרופולין תל אביב

סביב העיר תל אביב התפתח המטרופולין הגדול בישראל. בעבר רוב התושבים גרו בעיר עצמה, ומסביבה היו פרדסים ושדות. עם השנים קמו ערים ושכונות רבות סביב העיר, ומשפחות רבות עברו לגור בהן ונוסעות מדי יום לעבודה, ללימודים ולבילויים בעיר המרכזית.

הפירבור הביא איתו יתרונות: דיור רחב יותר, שכונות שקטות ומרחבים ירוקים. אבל היו לו גם מחירים: פקקי תנועה בשעות הבוקר והערב, בנייה על שטח פתוח וחקלאי, וצורך בתחבורה ציבורית מהירה שתחבר את כל חלקי המטרופולין.

6 ✍️ **ענו על השאלות על מקרה הבוחן.**

1. איזה תהליך הגירה פנימית מתואר במקרה הבוחן? נמקו.

2. ציינו יתרון אחד ומחיר אחד של התהליך.

3. הציעו פתרון לאחת הבעיות והסבירו איך הוא יעזור.

7 בעיר דמיונית הגיעו לאחרונה מהגרי עבודה רבים. קראו את שלושת הקולות וענו.

מגוון נקודות מבט

סאמי, מהגר עבודה

"באתי לעבוד כדי לשלוח כסף לילדים שלי. אני עובד קשה, ואשמח ללמוד את השפה ולהרגיש חלק מהמקום."

אורית, בעלת מפעל

"בלי העובדים החדשים לא הייתי מצליחה להפעיל את המפעל. אני רוצה שיהיו להם תנאים הוגנים."

אלון, תושב ותיק

"השכונה שלנו השתנתה מהר. יש בזה עניין, אבל אני רוצה שהעירייה תדאג לשירותים לכולם ולתכנון טוב."

1. מה חשוב לכל אחד מהדוברים? כתבו מילה או שתיים לכל אחד.

2. הציעו צעד אחד שיכול לענות על הצרכים של כל השלושה, ונמקו.

8 השלימו את שרשרת הסיבה והתוצאה של בריחת מוחות.

סיבה ותוצאה

במדינה ענייה השכר של רופאים ומהנדסים נמוך מאוד ← [ ] ← [ ] ← [ ] ← המדינה מנסה לעודד בעלי מקצוע להישאר או לחזור

9 כתבו פסקת טיעון (6–8 שורות): "להגירה יש גם רווחים וגם מחירים – גם לאזור המוצא וגם לאזור היעד." הביאו לפחות דוגמה אחת לכל צד, השתמשו בשני מושגים מהפרק, וסיימו במסקנה.

כתיבה וטיעון

רמה	מה יעזור לי לכתוב היטב
מצוין	טענה ברורה, דוגמאות לשני הצדדים (מוצא ויעד), שני מושגים לפחות בשימוש נכון, ומסקנה מאוזנת ומנומקת.
טוב	טענה ודוגמאות לשני הצדדים, אך מושג אחד חסר או שהמסקנה כללית.
בסיסי	מוצג רק צד אחד או רק רווחים/רק מחירים, בלי מסקנה.

כרטיס יציאה – פרק 7: הגירה משנה מקומות: השלכות והגירה פנימית שם: _____

1. מהי בריחת מוחות?

2. מה ההבדל בין עיור לפירבור?

3. כתבו השלכה חיובית אחת של ההגירה על אזור היעד.

מילון מושגים – יחידה 4

מושגי היחידה מתוך תוכנית הלימודים, לפי סדר האלף־בית.

א

אוכלוסייה מזדקנת – אוכלוסייה שבה אחוז הקשישים הולך וגדל; אופיינית למדינות מפותחות.

אוכלוסייה נושאת / תומכת – הבוגרים בגילי העבודה (15–64), שמפרנסים ומשלמים מסים.

אוכלוסייה נתמכת – ילדים (0–14) וקשישים (65+) – מי שבדרך כלל אינם עובדים ונתמכים על ידי אחרים.

אוכלוסייה צעירה – אוכלוסייה שבה אחוז הילדים גבוה; אופיינית למדינות פחות מפותחות.

אוכלוסייה תומכת (נושאת) – הבוגרים בגילי העבודה (15–64), שבעבודתם תומכים בילדים ובקשישים.

אזור דליל אוכלוסין – אזור שבו חיים מעט אנשים על שטח גדול, בדרך כלל בגלל תנאי טבע קשים.

אזור מוצא / אזור יעד – המקום שממנו המהגרים יוצאים / המקום שאליו הם מגיעים.

אזור מוצא ואזור יעד – אזור המוצא הוא המקום שממנו המהגרים עוזבים; אזור היעד הוא המקום שאליו הם מגיעים.

אזור צפוף – אזור שבו חיים אנשים רבים על שטח קטן, בזכות תנאי טבע נוחים ופעילות אנושית.

ב

ברירת מוחות – הגירה של אנשים משכילים ומומחים ממדינתם למדינה אחרת.

ג

גורמי דחיפה – דברים שדוחפים אנשים לעזוב: עוני, אבטלה, אסונות טבע, סכנה או רדיפה.

גורמי משיכה – דברים שמושכים אנשים למקום חדש: עבודה, שכר, ביטחון, השכלה, משפחה.

ד

דת – מערכת של אמונות, מנהגים וחגים שקבוצת אנשים שותפה להם.

ה

הגירה – מעבר של אנשים ממקום מגורים אחד לאחר לתקופה ארוכה או לצמיתות.

הגירה בין־לאומית (חיצונית) – מעבר ממדינה אחת למדינה אחרת.

הגירה לא חוקית – כניסה למדינה או שהייה בה בלי אישור לפי חוקי המדינה.

הגירה מרצון / כפויה – מעבר מתוך בחירה / מעבר שאנשים נאלצים לעשות כי אין להם ברירה.

הגירה מרצון והגירה כפויה – מרצון – אנשים בוחרים לעבור; כפויה – אנשים נאלצים לעזוב, למשל בגלל אסון טבע או סכנה.

הגירה נכנסת והגירה יוצאת – נכנסת – אנשים שמגיעים לגור במדינה; יוצאת – אנשים שעוזבים אותה.

הגירה פנימית – מעבר ממקום למקום בתוך אותה מדינה, למשל מהכפר לעיר.

הגירה פנימית / בין־לאומית – מעבר בתוך אותה מדינה / מעבר ממדינה אחת לאחרת (נקראת גם חיצונית).

הגירת קבע והגירה זמנית – הגירת קבע – מעבר לתמיד; הגירה זמנית – לתקופה מוגבלת, למשל לעבודה או ללימודים.

התפוצצות אוכלוסין – גידול מהיר מאוד של האוכלוסייה, כשהתמותה יורדת והילודה נשארת גבוהה.

י

יערות הגשם – יערות סבוכים באזורים חמים ולחים, שבהם יורד גשם כמעט כל השנה.

כ

כלכלת בזאר – מסחר ועבודה קטנים ולא מסודרים – דוכנים, רוכלות ועבודות מזדמנות – בלי זכויות ובלי פיקוח.

ל

לאום – קבוצה גדולה של אנשים שמרגישים שייכות משותפת בגלל היסטוריה, שפה, תרבות או מקום משותפים.

מ

מאזן הגירה – ההפרש בין מספר הנכנסים למספר היוצאים; חיובי – נכנסים יותר, שלילי – יוצאים יותר.

מבנה גילים – חלוקת האוכלוסייה לקבוצות גיל – ילדים, בוגרים וקשישים – ואחוז כל קבוצה.

מדבריות חמים – אזורים חמים ויבשים מאוד, עם מעט גשם ומעט צמחייה.

מדיניות הגירה – הכללים שמדינה קובעת: מי יכול להיכנס אליה, לכמה זמן ובאילו תנאים.

מונותיאיזם – אמונה באל אחד; היהדות, הנצרות והאסלאם הן דתות מונותיאיסטיות.

מטרופולין – עיר גדולה מרכזית יחד עם הערים והיישובים שסביבה, שקשורים אליה בעבודה, בשירותים ובתחבורה.

נ

נוף תרבותי – נוף שבני אדם עיצבו לפי התרבות שלהם – מבנים, שלטים, שווקים ושדות.

ע

עובדים זרים – אנשים שמגיעים ממדינה אחרת לעבוד במדינה לתקופה מסוימת.

עיור – תהליך שבו אחוז גדל של האוכלוסייה גר בערים.

פ

פירבור – מעבר של אנשים מהעיר הגדולה ליישובים ולשכונות בשוליה – הפרברים.

פירמידת גילים – תרשים שמציג את מבנה הגילים של האוכלוסייה, לפי קבוצות גיל ולפי גברים ונשים.

פליטים – אנשים שנאלצו לעזוב את ארצם בגלל סכנה לחייהם ומבקשים מקלט במדינה אחרת.

צ

צפיפות אוכלוסייה – מספר התושבים הממוצע על קמ״ר אחד: מספר התושבים חלקי השטח.

ק

קטבים – האזורים הקרים ביותר בכדור הארץ, סביב הקוטב הצפוני והקוטב הדרומי.

ר

ריבוי טבעי – ההפרש בין שיעור הילודה לשיעור התמותה.

רעב – מחסור חמור ומתמשך במזון שפוגע בבריאות ובחיים של אנשים רבים.

ש

שיעור ילודה – מספר הנולדים בשנה על כל 1,000 תושבים.

שיעור תמותה – מספר הנפטרים בשנה על כל 1,000 תושבים.

שפה – מערכת של מילים וכללים שבעזרתה אנשים מתקשרים; לרוב היא גם חלק מהזהות של קבוצה.

ת

תוחלת חיים – מספר השנים הממוצע שאדם צפוי לחיות.

תכנון ילודה – החלטה של משפחות מתי להביא ילדים ובאיזה מספר.

תפרוסת אוכלוסייה – האופן שבו האוכלוסייה מפוזרת במרחב – איפה גרים הרבה אנשים ואיפה מעט.

סיכום

משימת סיכום: תעודת זהות של אוכלוסייה

שם: _____ כיתה: _____ תאריך: _____

במשימה הזאת תשתמשו בכל מה שלמדתם ביחידה: תפרוסת וצפיפות, גידול אוכלוסייה, מבנה גילים והגירה. עבדו בזוגות או לבד, וענו על כל המשימות. בסוף תציגו את התוצר בתערוכה כיתתית.

1 עיינו בטבלה וענו.

קריאת טבלה

שתי מדינות – נתונים לדוגמה

נתונים לדוגמה

תבחין	מדינת ההרים	מדינת המישור
צפיפות (נפשות לקמ״ר)	15	450
שיעור ילודה (ל־1,000)	35	9
שיעור תמותה (ל־1,000)	10	11
ילדים 0–14 (%)	42	14
קשישים 65+ (%)	3	24
מאזן הגירה	שלילי	חיובי

מדינות דמיוניות ונתונים לדוגמה.

1. חשבו את הריבוי הטבעי בכל מדינה.

2. איזו מדינה היא בעלת אוכלוסייה צעירה ואיזו בעלת אוכלוסייה מזדקנת? הביאו שתי ראיות.

3. הציעו הסבר: מדוע מאזן ההגירה במדינת המישור חיובי ובמדינת ההרים שלילי?

2 השוואה: שתי מדינות, שתי תמונות

בחרו שתי מדינות אמיתיות – אחת מפותחת ואחת פחות מפותחת (היעזרו באטלס ובפרקי החוברת). השוו ביניהן בטבלה לפי ארבעה תבחינים לפחות: צפיפות ותפרוסת, שיעור ילודה ותמותה, תוחלת חיים, מבנה גילים, כיוון ההגירה. כתבו מסקנה אחת מההשוואה.

3 טיעון: האם האדם קובע איפה יגור?

כתבו טיעון בנושא: "האדם מסוגל להתמודד עם תנאים פיזיים קשים ולשנות את המרחב" מול "התפרוסת נקבעת אך ורק על ידי התנאים הפיזיים". בחרו עמדה, כתבו טענה, שני נימוקים עם דוגמאות (המפרץ הפרסי, הימלאיה, הקטבים, עמק הנילוס) וטענת נגד אחת עם מענה.

4 סיבה ותוצאה: מה קורה כשהאוכלוסייה מזדקנת?

בנו שרשרת של לפחות חמש חוליות: מירידה בילודה ועלייה בתוחלת החיים במדינה מפותחת – ועד ההשפעה על שוק העבודה ועל ההגירה. הוסיפו דרך התמודדות אחת.

5 מגוון נקודות מבט: הגירה מכמה זוויות

כתבו שלושה משפטים קצרים של שלוש דמויות דמיוניות על מעבר של עובדים ממדינה אחת לאחרת: עובדת שמהגרת, בן משפחה שנשאר במדינת המוצא, ומעסיק במדינת היעד. כתבו מה היתרון ומה הקושי מנקודת המבט של כל אחת מהדמויות.

6 תוצר יצירתי: כרזה לתערוכה

הכינו כרזה בשם "תעודת זהות של אוכלוסייה" על מדינה אחת או על היישוב שלכם: מפה קטנה, נתון אחד על צפיפות, משפט על גידול האוכלוסייה, תיאור של מבנה הגילים (ילדים, בוגרים, קשישים), סיפור הגירה אחד (אפשר מהמשפחה, באישור), ושלוש "שאלות של גאוגרף" שהייתם רוצים לחקור.

מחוון הערכה

קריטריון	מצוין (3)	טוב (2)	בסיסי (1)
שימוש במושגים	3 – לפחות שישה מושגים מהיחידה בשימוש נכון ומדויק	2 – שלושה עד חמישה מושגים, רובם נכונים	1 – מעט מושגים או שימוש שגוי
השוואה	3 – ארבעה תבחינים נכונים ומסקנה מנומקת	2 – שלושה תבחינים או מסקנה חלקית	1 – השוואה כללית בלי מסקנה
טיעון ונקודות מבט	3 – טענה, שני נימוקים, טענת נגד ומענה; שלוש נקודות מבט אמינות	2 – טענה ונימוק אחד; נקודות מבט דומות זו לזו	1 – עמדה בלי נימוקים
סיבה ותוצאה	3 – שרשרת של חמש חוליות הגיונית ודרך התמודדות	2 – שרשרת קצרה או עם קפיצה בהיגיון	1 – סיבה ותוצאה בלי קשר ברור
התוצר והצגתו	3 – כרזה מלאה, ברורה ומושקעת, עם מקורות	2 – רוב הרכיבים קיימים	1 – תוצר חלקי

כל הכבוד – סיימתם את יחידה 4! 🌍

יצרה: רוית ראש בן ישי